

”DET BIDDE BARA EN TUMME”

SLAGET OM DEN TÄTA OCH GRÖNA STADEN

2016-06-15

Av: Ekologigruppen

Förtätning av städer och tätorter är numera en förhärskande utvecklingsstrategi i hela landet. Den motiveras av flera fördelar: från möjligheten att spara jordbruksmark och natur, till sociala fördelar av att bygga om ensidiga områden till blandade stadsdelar och bättre utnyttja kollektivtrafiknära lägen. Samtidigt uppstår ofta konflikter där det täta stadsbyggandet och urban grönska ställs mot varandra. Många har åsikter i frågan, men vad säger egentligen forskningen?

En växande vetenskaplig kunskapsbas visar att (och delvis även hur) en god livsmiljö i staden är beroende av urbana gröna miljöer, från naturområden och parker till bostadsgårdar och gatutråd. Sådana miljöer, uppbyggda av vegetation och vatten som formges och sköts för att upprätthålla flera ekosystemtjänster, benämns med ett gemensamt begrepp *grön infrastruktur*. Grön infrastruktur ska bidra med de ekosystemtjänster som behövs för att göra en tät stadsbebyggelse funktionell och lämplig att bo i: från dagvattenhantering, luftrening och reglering av mikroklimatet till miljöer för rekreation och social samvaro.

Om vi ser till människors närhet till gröna miljöer och upplevelse av dessa, är det väl känt att vi påverkas av både andelen grönyta, områdenas storlek och dess fördelning. I många städer använder man sig därför av riktlinjer för maximalt avstånd mellan bostad och parker och inkluderar även riktlinjer om parkernas storlek. Boverket har tagit fram en vägledning om just detta, den heter [Bostadsnära natur – Inspiration & vägledning](#). Eftersom grönområden av olika typ och storlek fyller olika rekreativa funktioner kommer effekterna av förtätningsprojekt på rekreativitet att bero på vilka områden som tas i anspråk för ny bebyggelse och därmed antingen förändras till innehåll och storlek, eller helt raderas från den gröna infrastrukturen.

”Städers biologiska mångfald avfärdas ibland som mindre viktig eller skyddsvärd än arter i naturmiljöer, men det är dessa arter i staden som, i olika utsträckning, lägger grunden för de så eftertraktade urbana ekosystemtjänsterna och upplevelserna av våra stadsnära naturområden.”

Städers gröna infrastruktur utgör också livsmiljö för en ansevärd andel arter, både vanliga och mer eller mindre hotade sådana. Aktuell forskning visar att vi just i och omkring städer kan finna både många och hotade arter jämfört med andra områden. I Sverige kan städer till exempel vara viktiga miljöer för pollinerande insekter, så som humlor och solitära arter av bin, vars livsmiljöer kraftigt reducerats i jordbrukslandskapet. Även arter som är beroende av gamla träd och skogsmiljöer kan ha det lättare i städer än i våra produktionsskogar. Städers biologiska mångfald avfärdas ibland som mindre viktig eller skyddsvärd än arter i naturmiljöer, men det är dessa arter i staden som, i olika utsträckning, lägger grunden för de så eftertraktade urbana ekosystemtjänsterna och upplevelserna av våra stadsnära naturområden.

Hur mycket grönt behövs i städerna?

När bostadsbyggandet och förtätningen nu tar fart på allvar måste därför frågor om stadens gröna infrastruktur behandlas

ganska omgående. Vi behöver svar på frågor som: Hur gröna behöver våra städer vara till yta och innehåll för att utgöra goda boende- och vistelsemiljöer för både människor och andra arter? Och, för att komplicera frågan: Hur bör denna grönska fördelas över staden? Den förstnämnda frågan är åtminstone till synes ganska rättfram, medan den andra nog kan behöva en närmare förklaring. Frågor om yta, innehåll och fördelning hänger dessutom samman, och diskuteras nu i vetenskapliga forum, bland annat under begreppet *Land sparing – Land sharing*.

Grönstrukturens fördelning i staden

När det gäller frågor om fördelning av gröna miljöer kan stadsplanering ta stöd i kunskap som utvecklats inom landskapsekologi. Begreppet *Land sparing – Land sharing* används idag inom ekologisk forskning för att beskriva olika sätt att skapa utrymme för biologisk mångfald och ekosystemtjänster i skogs- och jordbrukslandskap. *Land sparing* innebär att större områden sparas för naturvård, till exempel som reservat, medan *land sharing* innebär att naturhänsyn tas genom åtgärder som är integrerade i, eller ligger i anslutning till skog- och jordbruksytorna, exempelvis ekologisk odling eller obrukade kantzoner. Begreppet har nu också börjat användas inom forskning om hur stadens form påverkar urban biologisk mångfald och ekosystemtjänster. *Urban sparing* innebär då att inom städer spara större sammanhängande grönområden och samtidigt möjliggöra kringliggande bebyggelse av hög täthet, medan *urban sharing* innebär bebyggelse med låg täthet och med små grönytor insprängda i bebyggelsen.

Studier har visat att dessa båda former av stadsbyggnad påverkar olika grupper av biologisk mångfald (såsom insekter och fåglar) på olika sätt, vilket beror på att arter och artgrupper skiljer sig åt i känslighet för förändringar i yta, fördelning och kvalitet av gröna miljöer. Enskilda fågel- och insektsarter kan tyckas trivalt, men eftersom den biologiska mångfalden är grunden för ekosystemtjänster, leder olika former av stadsbyggnad alltså till flera möjliga framtidsscenarioer när det gäller urbana ekosystemtjänster.

Olika stadsformer gynnar olika ekosystemtjänster

Det är alltså inte bara andelen av grönyta i förhållande till bebyggelse som påverkar i vilken utsträckning det gröna kan bidra till ekosystemtjänster och livsmiljö för arter. Hur grönyterna fördelas över staden påverkar också. Även om den totala gröna ytan skulle vara densamma är det skillnad på vad många små gröna ytor och element ger, jämfört med vad färre men större grönområden ger. En aktuell studie visar att man i en stad med stora grönområden gynnar bland annat pollinerande insekter, matproduktion, vatteninfiltrering, och temperaturreglering, jämfört med samma gröna areal uppdelad på många små områden. Å andra sidan är många små ytor spridda över staden mer gynnsamt om man ser till dess luftrenande effekt, eftersom vegetation för att göra nytta då behöver finnas både där utsläppen sker och där människor vistas.

En studie från Brisbane, Australien, av bland andra forskaren Jessica Sushinsky visar att antalet och sammansättningen av fågelarter påverkas av hur väl man lyckas behålla en sammanhållen grön infrastruktur vid förtätning. Fågelarter som lever i ovanliga eller hotade miljöer, så som större skogsområden, kan finnas också i staden, förutsatt att antalet bostäder ökas genom att i första hand bygga på redan hårdgjord mark eller på befintlig kvartersmark. Om man istället tar park- och naturmark i anspråk för förtätning, eller bygger glest utanför staden, så kallad '*urban sprawl*', kommer fågelfaunan istället att domineras av ett fåtal mindre krävande och redan mycket vanliga arter, inklusive sådana arter som kan uppfattas som ett problem. Ur ett bevarandebiologiskt perspektiv är det sannolikt bättre att satsa på färre men större och mer naturliga gröna miljöer.

En stads grönområden kan vara olika stora och olika gröna, det vill säga ha olika hög kvalitet för både människor och

andra arter. Deras fördelningen över staden påverkar grundläggande landskapsekologiska samband som spridningsmöjligheter för arter, och även vilka ekosystemtjänster de kan bidra med till stadens invånare. Genom land sparing samlas högkvalitativa gröna miljöer, medan land sharing innebär att de delas upp och blir mer negativt påverkade av närheten till bebyggelse.

Ur detta perspektiv är det alltså inte önskvärt att föräta "jämnt" utspritt över en stad eller stadsregion och endast lämna små gröna ytor, även om dessa sammantaget utgör en stor yta. Det är heller inte möjligt att ersätta ianspråktagen grönyta med semi-tekniska lösningar så som gröna tak, väggar och *rain gardens*, eftersom de utgör små arealer och dessutom till innehåll och funktion skiljer mycket från grönyta i marknivå. Sådana lösningar kan givetvis ha andra fördelar, som att fördröja dagvatten, men de ersätter inte samma, eller alla, de funktioner som vegetation i marknivå (utan bjälklag) bidrar med.

Se stadens grönstruktur som en helhet

Forskning visar alltså på vikten av att se till hur förtätningsprojekten påverkar hela staden och hela dess gröna infrastruktur, och inte analysera varje planområde för sig. Denna kunskap borde få konsekvenser för stadsplaneringen och styra vilka lägen som anses lämpliga att förtäta. Visionen om den täta och gröna staden kan därför vara problematisk om den tillämpas utan att specificera vad som menas: Hur tätt är "tätt", var kan det byggas tätare och var lämpar det sig inte? Hur grönt är "grönt", var måste natur- och park sparas och var behöver det gröna blir grönare och ge plats för mer av naturupplevelser och biologisk mångfald?

"Som i sagan om skräddaren som blev ombedd att sy en rock, så blir bidde det till slut kanske bara en tumme kvar av våra städers natur och grönområden, och en sådan utveckling kan inte göras ogjord"

I praktiken är varken enbart *land sparing* eller enbart *land sharing* någon generallösning. Med hjälp av begreppet har man dock kunnat belysa att det snarare handlar om att spara och skapa urbana grönytor, eller livsmiljöer, på flera olika rumsliga skalor för att på så sätt möta de krav på livsmiljö som en bredd av arter har. Begreppet tjänar därför framförallt som pedagogisk plattform för att analysera och diskutera för- och nackdelar med olika former av naturvårdsåtgärder, eller stadsbyggnadsformer.

Om begreppet *tätt och grönt* inte problematiseras och förtydligas riskerar vi att genom förtätning skapa allt mindre, fattigare och mer isolerade öar av vegetation, varav en stor del på tak och väggar. En sådan grön infrastruktur kan varken upprätthålla en bredd av urbana ekosystemtjänster eller den biologiska mångfald som vi formulerat och signerat internationella konventioner och nationella miljömål om att bevara. Som i sagan om skräddaren som blev ombedd att sy en rock, så blir bidde det till slut kanske bara en tumme kvar av våra städers natur och grönområden, och en sådan utveckling kan inte göras ogjord.

Referenser

- Boverket (2007) [Bostadsnära natur – Inspiration & vägledning](#).
- Ekroos J., m.fl. (2016) Sparing land for biodiversity at multiple spatial scales. *Frontiers in Ecology and Evolution* 3: 145
- EU kommissionen (2013) Grön infrastruktur – Att stärka Europas naturkapital.
- Lin & Fuller (2013) FORUM: Sharing or sparing? How should we grow the world's cities? *Journal of Applied Ecology* 50: 1161–1168

- Ives C.D., m.fl. (2016) Cities are hotspots for threatened species. *Global Ecology and Biogeography* 25: 117-126.
- Stott m.fl. (2015) Land sparing is crucial for urban ecosystem services. *Frontiers in Ecology and the Environment* 13: 387-393
- Sushinsky m.fl. (2013) How should we grow cities to minimize their biodiversity impact? *Global Change Biology* 19: 401-410